

LA BATALLA DE TAMARIT (10 DE JUNY DE 1641)

Cal fer un parell d'advertències o matitzacions abans d'iniciar el relat dels fets d'aquesta acció bèl·lica. Hem considerat que es tractava d'una batalla i no únicament d'una topada o combat aïllat, perquè malgrat les xifres irrisòries de les baixes, els efectius que es van mobilitzar en ambdós bàndols van ser considerables. Els militars que hi van intervenir asseguraven que la topada que donà inici al combat va degenerar en una batalla en la qual es va lluitar des de les 9:00 h. del matí fins a les 18:00h. de la tarda, *“ayer se travó una escaramuça de poquito, y vino el empeño a parar en una batalla, de que no quedamos peor”*¹.

També cal dir que l'hem intitulat la batalla de *Tamarit*, perquè les fonts asseguren que el combat s'inicià per causa d'un comboi hispànic que anà allí a ferretjar, tanmateix, el lloc o llocs on es desenvolupà la lluita són imprecisos. Més d'una font esmenta que l'acció es desenvolupà entre Tamarit i el Catllarⁱⁱ, però el relat dels fets semblen situar-nos també a Ferran, i en la última fase del combat a prop de Tarragona, a l'Oliva, a l'ermita del Llorito i finalment prop de Constantí, al pujol de la Creu. I és que, bàsicament, l'acció va consistir en caure sobre d'un comboi que devia ser a Tamarit i anar hostigant-lo en la seva retirada, cosa que va fer mutar successivament l'escenari de la lluita, desplegant-lo successivament per tota la comarca.

La Motheⁱⁱⁱ, pujat a una eminència des de la qual dominava tota la comarca, anava disposant les ordres més convenients en cada moviment que efectuava l'enemic. Tot plegat ens indica un teatre d'operacions de grans dimensions, que depassa sobradament el que podria tenir un simple txoc casual entre assetjants i defensors. El fet que el combat s'iniciés al voler tallar una sortida dels hispànics no li resta el mèrit que va acabar tenint amb l'alta concentració de tropes i importància que va adquirir finalment.

La conjuntura bèl·lica

L'acció de Tamarit s'emmarca dins de l'episodi del setge de Tarragona de 1641, que durà des de principis de maig fins a finals d'agost^{iv}. Aquell setge enfrontava catalans i francesos d'una banda contra hispànics de l'altre. Després de la revolució catalana de 1640, Felip IV envià contra Catalunya un poderós exèrcit de 30.000 homes sota comandament del marquès de Los Vélez. Aquest ocupà Tarragona i marxà fins a Barcelona, on fou derrotat a la batalla de Montjuïc (26 de gener de 1641)^v, obrint pas a una segura contraofensiva. A mesura que baixaven més i més tropes franceses i que s'engrossaven les lleves catalanes, les autoritats de Barcelona nomenaren generalíssim de tots els exèrcits al mariscal La Mothe Houdancourt. L'embrenzida francocatalana feu retrocedir Los Vélez fins al Camp de Tarragona, i més tard al connestable de Nàpols, Frederic Colona, el nou virrei hispànic que substituï Los Vélez^{vi}. Malgrat l'encara superioritat numèrica de l'exèrcit hispànic, Colona va preferir abandonar posicions i tancar-se a

Tarragona confiant-se a la seguretat del seu recinte murallat ciclopi, i resistir fins a l'arribada d'un nou exèrcit per mar.

La dinàmica bèl·lica del setge

El setge de la ciutat, va ocupar gairebé tot el Tarragonès, ja que els francesos davant d'una Tarragona ben fortificada i amb una guarnició nombrosa, van optar per establir un bloqueig estricte, no únicament marítim, sinó també terrestre a través d'una cadena de posicions que començaven a Tamarit i acabaven a Salou, passant pel Catllar i per Constantí, front de banderes i seu del quarter general francès i català. El setge va lluitar-se com una guerra de desgast, en el que es disputava cada posició en *terra de ningú*. Entre aquestes posicions destacaven eminències com l'Oliva (*Las Orcas*, en les relacions hispàniques), la torre d'*Ambrosi Grosso*, el Llorito, etc., de fet qualsevol torre, ermita, masia o casa forta podia ser objecte de disputa puntual entre ambdós exèrcits. Els combats que s'entaulaven entre francesos i hispànics responien a un joc com entre gat i rata, en el qual els de Felip IV sortien a buscar quelcom (aigua, ferratge) i els de Lluís XIII havien de ser prou hàbils com per impedir-los-ho o tallar-los la retirada.

En aquesta situació, la cavalleria adquiria una importància rellevant, que va resultar decisiva lligada al factor sorpresa, ja que emparats en ella els hispànics mai no van ser sorpresos. La clau de la supervivència militar hispànica passava per poder mantenir la cavalleria, malgrat les privacions del setge, i això només podien aconseguir-ho sortint sovint a ferratjar (cada dos o tres dies). Així, els hispànics organitzaven nodrits combois, fortament escortats per infanteria i cavalleria, amb els quals desplaçaven les posicions de vigilància enemigues i es feien amos d'un espai on ferratjaven una estona, abans de tornar a retirar-se sans i estalvis a l'abric de les muralles tarragonines. Podien sortir pel nord, tant per la zona de Tamarit, com més sovint per la de Torredembarra, o bé pel sud prop de Salou, sempre allunyats del quarter general francès a Constantí. Valent-se de la velocitat dels seus cavalls mai van ser capturats, i si corrien seriós perill de caure en poder de l'enemic, llavors sortia ràpidament des de Tarragona la cavalleria al galop i en pocs minuts tornava a decantar la balança al seu favor. Així, van realitzar més de mitja dotzena de sortides durant la segona meitat de maig, éssent quasi diàries durant els primers dies de juny, fins el punt que, a 20 de maig, un alt oficial d'intendència castellà que cronicava en un dietari els fets del setge, s'admirava de que *“Los franceses están tan cuerdos, que estos días no han [a]parecido á donde se pueda escaramuçar, ni hasta ahora an embaraçado el forragear hácia la torre de Embarra”*^{vii}.

Els antecedents més immediats

La zona de Tamarit semblava la preferida dels hispànics. Allí havia instal·lat el seu quarter general l'almirall Sourdis^{viii}, i el fet que hi destaqués pocs efectius de vigilància va proporcionar als hispànics manta ocasions d'intentar capturar-lo. Per fortuna per l'arquebisbe-almirall l'esquadró de cavalleria que galopava per caure-hi a sobre per sorpresa era fàcilment detectat a distància, donant-li sempre temps per embarcar-se i posar-se sa i estalvi^{ix}.

El 4 de juny havent sortit els hispànics a ferratjar, tres batallons de cavalls francesos amb algunes companyies d'infanteria van sorprendre el comboi i el van capturar. Tanmateix, avisats a Tarragona, els defensors van sortir desseguida en el seu auxili. El mateix Álvaro de Quiñones^x comandà la primera host de cavalls que sortí en ajut del comboi, i a mesura que la resta de batallons s'anaven disposant, anaven arribant a l'escenari del combat fins a juntar-se hi tota la cavalleria. Després d'un dur enfrontament, els hispànics van recuperar el bagatge, van deixar estesos quasi una vintena de soldats francesos i en capturaren mitja dotzena, obligant a la resta a refugiar-se dins del castell de Tamarit^{xi}.

L'endemà, escarmentats, els francesos esperaven emboscats amb una força considerable d'un miler de cavalls i 3.000 infants, però els hispànics o bé avisats o bé advertits pels gastadors no van acudir a ferratjar. El 7 de juny els defensors tornaven a ferratjar per allí i aviat es van deixar veure batallons francesos. El resultat tornà a ser similar al de tres dies abans, prenent els hispànics una desena de presoners^{xii}. A mitja nit, va sortir una força de 500 cavalls per recórrer la zona i com els francesos continuaven descuidats van fer foragitar alguns soldats cap a les muntanyes i els que no van estar a temps es van tancar novament al castell de Tamarit.

El dia 9, advertits que Sourdis podia estar a Tamarit, els hispànics sortien amb 600 cavalls i un miler d'infants, i malgrat trobar-se l'enemic preparat s'entaulà un fort combat que acabà amb resultat indecís, un grapat de morts i alguns presoners^{xiii}. Els filipistes van retirar-se del camp al comprobar que ja els estaven esperant, i segurament van tenir més pèrdues que l'enemic. Aquell mateix dia, a les 22 hores sortien 500 cavalls més per ferratjar, amb la seguretat que els donava el fet que *"no habia dia fijo para salir á rompernos el Comboy"*. Aquest cop els hispànics s'equivocaven de mig a mig. Els francesos farts de tolerar més afrontes com les que els infligia l'audaç cavalleria enemiga, havien començat a mobilitzar tots els efectius, preparant una acció militar d'abast considerable^{xiv}.

Els hispànics havien agafat excessiva confiança i estaven donant la volta a una situació del tot inadmissible per als atacants en un setge. Francesos i catalans havien de fer alguna cosa per acabar amb aquella situació i tallar la possibilitat que els defensors poguessin ferratjar a gratcient.

El combat

Efectivament La Mothe va mobilitzar gairebé tot l'exèrcit assetjant, àdhuc forces catalanes (12.000 infants i 3.000 cavalls, entre francesos i catalans), i el 10 de juny els va fer passa per l'Oliva i al costat de l'ermita del Llorito, directes cap a Tamarit, on els defensors abusaven de la seva fortuna^{xv}. L'acció del dia 10 es va desenvolupar en dues fases, una primera prop de Tamarit, i la segona a la muntanya de l'ermita del Llorito. La Mothe va ser prou intel·ligent com per simular una revista de tropes, i un cop totes formades, avençar Serignan^{xvi} amb 1.000 mosqueters i 500 cavalls per prendre posicions, cobrir la marxa del gros de l'exèrcit i impedir que els gastadors enemics avisessin de la seva presència.

Serignan ocupà una bona posició amb algunes eminències des de les quals es podia dominar la vista de la ciutat i del comboi. La Mothe no tardà en reunir tot l'exèrcit i ajuntar-s'hi, i llavors envià una força de txoc per atacar el comboi, preparant al mateix temps la resta de l'exèrcit just al darrera, per interceptar la cavalleria hispànica que amb tota seguretat eixiria de Tarragona per socórrer el comboi^{xvii}.

Atac al comboi

A trenc d'alba, el comboi hispànic va sortir de la murallada Tarragona compost d'uns 600 cavalls i més de 1.000 infants^{xviii}. Dur una host tan crescuda garantia certa impunitat per part d'un enemic que, en aquell sector, solia tenir efectius modestos, però aquell dia això seria una excepció que els hispànics comprobarien amargament. A Tamarit només s'hi estaven destacades dues companyies catalanes, la de cavalls de Francesc Borrell i la dels almogàvers de Pau Goday^{xix}. Va recaure, doncs, en catalans el dubtós honor d'iniciar el combat, ja que parapetats en les defenses tamaritenques, van hostigar l'enemic, molt superior, sense deixar de disparar-li, per tal d'aguantar la posició fins a rebre ajut.

Aquest, no va tardar gens en arribar, de manera que nou batallons de cavalleria francesos van caure a sobre del comboi dels filipistes i el van trencar pel mig, i a dos esquadrons que van intentar retirar-se La Mothe va fer interceptar-los, essent completament destruïts. Es van capturar 300 bèsties de càrrega, 200 cavalls i centenars de mules, fent més de 300 presoners^{xx}. Malauradament pels atacants, governaven el comboi dos experimentats i aguerrits capitans de cavalls, Cristobal López^{xxi} i Blas Juanini, els quals van organitzar la retirada tan ordenadament com van poder. López, probablement ajudat dels marges i arrecerat a un pujol molt proper, va aconseguir anar reculant fins arribar, abans de ser alcançat, a una casa forta (Ferran?), mentre que Juanini formava defensivament els seus soldats en camp obert.

Es va aconseguir avisar al puesto situat a l'Oliva, que desseguida va trametre un missatge al comissari general de la cavalleria Rodrigo de Herrera^{xxii}, que donà avís al general de la cavalleria Álvaro de Quiñones, i aquest al Connestable de Nàpols, virrei de Felip IV. Amb caràcter d'urgència es va convocar una reunió amb els principals comandaments militars, La Rena, Quiñones i àdhuc Torrecuso^{xxiii}. La situació militar atorgava la iniciativa als francesos, molt superiors en nombre, de manera que les opcions eren ben poques. No se'ls podia atacar directament, però sí de manera indirecta. L'improvisada junta militar va resoldre ocupar les posicions de rereguarda franceses enviant la resta de la cavalleria a desallotjar la muntanya de l'ermita del Llorito i 1.500 homes pel camí de Tamarit a cobrir la retirada del què quedés del comboi. El moviment tàctic va tenir éxit. S'havia lluitat des de primera hora del dia, però a mitja tarda, els francesos, tement un atac per darrera o una acció sorpresa que els encerclés, van retirar-se amb prudència.

López i Juanini van aconseguir tornar a juntar les seves forces quan arribà l'host enviada en ajut seu; paral·lelament, els hispànics van desallotjar les posicions franceses de rereguarda, ocupant tota la muntanya del Llorito.

Combats al voltant del Llorito

Torrecuso va proposar un audaç moviment envolvent a base d'enviar l'host que acudí en socor del comboi, juntament amb alguna cavalleria, a l'Oliva tallant els passos enemics a les seves esqueses. Es va considerar massa arriscat, però es tirà endavant l'ocupació del Llorito, on s'hi dirigí Rodrigo de Herrera després d'ajuntar un esquadró amb mig miler de mosqueters dels quarters més propers, que va apostar per tota la muntanya. Quan els francesos es retiraven "*por debaxo de la ermita, la buelta de las Orcas...*", van rebre les descàrregues dels mosqueters hispànics que els esperaven.

També aquesta posició la va considerar el Connestable excessivament temerària i per uns moments va manar desallotjar-la i retirar-se, deixant-hi únicament 40 homes. Els militars aviat el van fer veure la importància de la posició i el benefici que en podien treure de mantenir-la, amb la qual cosa el virrei canvià les ordres desseguida.

Els francesos van ocupar les immediacions de la muntanya al veure refusats tots els atacs que llençaven contra el cim. També els hispànics van atacar per desallotjar alguna posició forta, com era la d'una casa al peu de l'eminència, però abaix la cavalleria francesa feia la seva llei i avortà la seva temptativa. A la vegada, per evitar el contraatac dels cavalls gals, Herrera envià al capità Pedro Laínez^{xxiv} que amb una sola descàrrega de fusell els mantení a ratlla.

La retirada final

Si per allí havia de passar el gruix de l'exèrcit francès, és fàcil comprendre que qualsevol posició defensada únicament per uns centenars d'homes corria perill. Després d'haver hostigat l'enemic i donar temps a replegar els efectius, els hispànics que es defensaven al Llorito van començar a retirar-se; el comboi (el què quedava d'ell) devia estar ja a Tarragona i tocava tornar tothom als seus respectius quarters.

Fernando de Ribera^{xxv} inicià la retirada, fent cap a l'Oliva. Pel camí desallotjà posicions enemigues emboscades, fins a situar-se davant de les forces del comissari Rodrigo de Herrera, al costat esquerre de l'exèrcit francès. L'últim episodi de l'acció d'aquell dia, la protagonitzà el capità de cavalls Antonio Pellicer^{xxvi}, a qui Ribera envià (segurament per ralentir l'avançada francesa) amb un batalló d'infanteria (tres o quatre companyies d'un centenar de soldats) i la companyia de cavalls del regiment del Comte-duc. Pellicer va ser atacat per cinc batallons de cavalls francesos, que va frenar apostant una filera d'arcabucers apoiats pel foc de pistola de la cavalleria. Els francesos van intentar encerclar-lo atacant-lo amb dos batallons pels costats, però Pellicer reaccionà abraonant-s'hi fins a mesclar-se entre ells en un combat cos a cos, amb tant d'empit que els feu retrocedir. Veient insostenible aquella posició, va anar retirant-se ordenadament fins on s'estava Herrera^{xxvii}.

La intervenció dels catalans

Les primeres tropes en entrar en combat van ser dues companyies del país (una de cavalls i una altre d'almogàvers) que eren de guàrdia a la posició de Tamarit, i que van començar a escaramuçar el comboi. Però no s'acabà aquí la participació catalana en l'acció d'aquell dia. Francesc de Tamarit, acompanyat d'una munió de cavallers catalans que l'assistien^{xxviii}, va mobilitzar l'exèrcit català cap els Mongons disposant els terços en esquadra; sens dubte, La Mothe pretenia mantenir-los al marge del combat, de moment, però ben a prop per requerir la seva intervenció en qualsevol moment. Als Mongons estant, es trobaven a *“un tir de artilleria de la Ciutat de Tarragona...”*, una apreciació que van poder comprovar quan un hàbil artiller hispànic els engegà una canonada *“que ha esser estada mes grossa auria arribada ahont estavam, que venia a directa via de nosaltres...”*^{xxix}.

En plena batalla, La Mothe va observar com els hispànics es feien forts en una eminència prop d'allí, *“la Colina de la Creu”*^{xxx}, i va resoldre desallotjar-los enviant el seu fidel lloctinent Ferracières Monbrun^{xxxi} amb tres regiments d'infanteria francesos, tres companyies de cavalls catalans i el terç de Barcelona, de manera que sobre els catalans va recaure la responsabilitat d'una part de la batalla^{xxxii}.

Cap allí es va mobilitzar el terç de Barcelona, amb el conseller terç Pere-Joan Rossell^{xxxiii} al davant, essent els primers combats a càrrec de la cavalleria catalana representada a vanguardia per les companyies de Josep d'Ardena^{xxxiv} i Josep de Pinòs^{xxxv}, i a rereguardia les de Manuel de Sentmenat, Josep de Caramany i fra Enric Joan^{xxxvi}. Arribat el gros de l'exèrcit català, es va ocupar l'eminència al costat, i des d'allí van enviar successives mànegues de mosqueteria a dreta i a esquerra per tal d'hostigar l'enemic. En el decurs d'aquells combats es van distingir, pel seu valor i coratge, els capitans Modolell i Tapioles, i els alferis Ferriol (ferit) i Mostaròs^{xxxvii}, però sobretot el tinent coronel Antoni Meca (que assistia el conseller Rossell), el qual avençà emmig del foc enemic fins a ocupar una caseta al costat de les posicions enemigues, *“que es imposible referirho...”*^{xxxviii}.

Les últimes hores de lluita, quan ja semblava que els hispànics tocaven a retirada, arribaven entre 100 i 140 mosqueters escollits del terç de Josep de Margarit, sota comandament del sergent major Jaume d'Erill, que van rellevar els companys esgotats lluitant coratjosament durant les tres últimes hores^{xxxix}. El balanç final de l'actuació dels catalans va estar molt elogiada, tenint per cert que van lluitar *“ab tanta bisarria, y valentia que cada Soldat del Tercio parexia un Cid [...] que encara que fossen Soldats, y Capitans de Flandes, nou haurien pogut fer millor...”*, *“la cavalleria Catalana, a peleat també famosíssimament, com acostuma...”*, *“han peleat valerosíssimament...”*^{xl}.

Guerra mediàtica

A més de soldats, cavalls, canons i mosquets, catalans i francesos no van dubtar a emprar igualment altres mètodes de caràcter no militar, però igualment eficaços en l'oposició contra l'enemic filipista. Asseguren les relacions catalanes, que el fet de comptar tan pocs ferits en l'acció del pujol de la Creu va ser degut a la intercessió divina, puig que a més d'un soldat li alcançaren les

bales, però aquestes es van limitar a esquinçar-li una mica la roba i poca cosa més, *“aventni sols de ferits cosa de 15. ò 16. ab feridas de poca consideracio, puix sols permetè Deu per medi de nostres Sants, no passassen las balas mes que la roba, dexant señal sobre la carn...”*^{xlii}. Tamarit així ho explicava als diputats,

“es estada una gran victoria la que vuy se ha alcançada, y miraculosa per haver tocat moltas balas del enemich, a alguns oficials, y soldats del tercio de la Ciutat, y no haverlos fet ningun dany, mes que aseñalar un poch alla ahont havia tocat la bala, deuse tot a la ma liberalissima de Deu, lo qual es estat servit, attes denfensam la causa donarnos esta victoria”^{xliii}.

Aquest delir en assegurar-se una intercessió divina no era nova, ni tampoc pròpia únicament dels catalans. Recordem com adoraven els romans les oques del Capitoli, per creure que van advertir amb els seus crits de l'assalt que efectuaven per sorpresa els gals contra la ciutadella de Roma. En aquest mateix conflicte hi són altres casos. Durant la revolució de 1640 els gironins havien estat advertits de la proximitat dels terços castellans que volien fer-se allotjar allí gràcies a l'acció de les campanes que espontàniament van tocar a sometent. Tretze anys més tard, els hispànics van explotar tot el possible el fenòmen de les mosques que, segons deien, enviades per Sant Narcís, van acarnar-se contra la cavalleria francesa que assetjava Girona. Hi podríem trobar més exemples si fossim més exhaustius en una exposició en la que ens conformem, aquí, en passar de puntetes.

Tornant al setge de 1641 i a la batalla que ens ocupa, el conseller Rossell, encaria als seus companys de consistori a donar gràcies a Deu, Maria Santíssima, santa Eulàlia, santa Madrona, sant Ramon *“y demes Patrons de aqueixa ciutat de Barcelona, y de tota la Provincia”*^{xliiii}.

Un altre forma de lluita assajat va ser la “guerra de la tinta”, o sigui, la publicació de relacions dels fets, sempre favorables al bàndol que imprimia, a partir de missives que testimonis presencials enviaven a Barcelona. Es van estampar les cartes, que aquell mateix 10 de juny el diputat Tamarit envià als diputats, i el conseller Rossell al Consell de Cent^{xliiv}, i es va fer tant precipitadament, que va donar ocasió a queixar-se el diputat Tamarit, una setmana més tard, ja que d'haver-ho imaginat s'hauria esforçat en detallar millor els fets i hauria tingut cura de no ometre cap dels protagonistes que hi van intevenir i posar-los en el lloc que els pertocava^{xliv}.

Balanç final: victòria compartida

Els hispànics, és clar, s'atribuïren la victòria pel fet que van ser els últims a abandonar el camp de batalla (seria de la primera fase del combat, a Tamarit...), assegurant haver causat més de 800 baixes als francesos entre morts i ferits, per una vintena de seus i no gaires més de 70 presoners. La pèrdua més il·lustre era la del marquès del Cazar, Pedro de Góngora, desagnat de mitja dotzena d'estocades, *“que murió como valiente caballero de 6 heridas...”*^{xlvi}. També havien quedat malferits Diego de Portugal, a la ma esquerra, Juan de Gomara, d'una bala a la boca, i Antonio de Estrada, travessat d'una altra estocada. *“La pérdida nuestra ha sido muy poca, la del*

enemigo muy considerable, y el dia de todas maneras grande”. Àdhuc, l'eufòria va fer correr la brama que s'havia malferit a La Mothe al clatell^{xlvii}, notícia desmentida l'endemà quan van trametre un trompeta per preocupar-se dels presoners caiguts en camp enemic.

Tanmateix, cal ser prudent amb l'entusiasme filipista. Les fonts catalanes i franceses celebren molt més aquest combat com una clara victòria de la seva banda. Els diputats van felicitar La Mothe per aquella acció *“que es estada una bella victòria”*, en honor de la qual es van disparar salves d'artilleria i es va celebrar un *Te Deum laudamus* i altres festes^{xlviii}. Els mateixos hispànics no van poder negar haver perdut més de 300 cavalcadures i lamentar, a més de la mort del marquès del Cazar, també la pèrdua d'un altre oficial, el capità Hipólito de Salazar, que va ser fet presoner. La font castellana més coherent amb els fets admetia que:

“peleose bravamente y huvo en ambas [caballerías] muertos de personas considerables, más el enemigo hizo muchos prisioneros de la Infanteria y Cavalleria y vagajes de ella, y juntamente cogió cantidad de mulas, cavallos y rocines, y sino huviera sido por el valor del regimiento de la guardia, y nuestra cavalleria, que salió a defender la cortada infanteria, no huviera buelto ni cavallería, ni infanteria ni bagaje”^{xlix}.

I és que els catalans asseguraven haver mort més de 400 enemics i deixat un centenar llarg de ferits^l. Francesc de Tamarit ho explicava per carta als diputats, després d'haver visitat La Mothe a la seva tenda per donar-li l'enhonorabona *“y el trobí molt alegre y content de la jornada, dient-me que entre morts y presos ni havia més de 500...”*. Més tard, un alferis portugués que es passà de bàndol els va assegurar que dels ferits duts a Tarragona molts havien mort *“y que los que faltaran passaren de mil”*^h. Els presoners van ser nombrosíssims, ja que només en l'atac al comboi en van fer més de 300 *“entre los quals, y avia moltas personas de comte, com Capitans, Oficiais y Cavallers de Abit...”*ⁱⁱ. És un fet que els problemes que van tenir els francesos referent al manteniment dels presoners es va tornar del tot insuportable d'ençà aquella acció, per la gran quantitat que n'hi havia. No els podien bescanviar amb els capturats pels hispànics perquè aquells es negaven a donar *cuartel* als catalans, i al final els van haver d'enviar tots a Barcelona^{liii}. Igualment s'elevaven les xifres de les captures entre els 200 cavalls i 300 mules i els foscós 700 o 800 cavalls, matxos i mules en números rodons totals^{liv}.

Els catalans només van admetre una quinzena de ferits en els combats al voltant de la Creu (destacadament, els alferis Condor i Ferriol), més 25 o 30 de francesos, assegurant haver-ne infligit més de 400 a l'enemic, comptant els morts^{lv}. A banda, els francesos van perdre una vintena de soldats, una dotzena dels quals eren de qualitat (Ms. Dubourch, lloctinent del regiment de Bossi, un alferis del de Grinyau, un sergent del de Lionnaise, i 8 o 9 cavallers més)^{lvi}.

D'altra banda, és una realitat innegable que aquest combat marcà un punt d'inflexió, ja que el Connestable va publicar un ban prohibint tornar a sortir a feratjar. Tot plegat ens mostra una situació incontestablement decantada a favor dels catalans i francesos. Els hispànics van sortir perdent.

Epíleg

L'acció de Tamarit es pot considerar una autèntica batalla, tant per la quantitat d'efectius mobilitzats, com per la dimensió que desenvolupà el combat i els resultats i conseqüències que se'n derivaren.

Es van mobilitzar més de 4.000 homes per banda hispànica (2.500 infants i 1.800 cavalls) i 15.000 per la francesa (12.000 infants i 3.000 cavalls, entre francesos i catalans)^{lvii}, intervenint tots els principals comandaments (La Mothe, Tamarit, Colona, Torrecuso, La Rena, etc.), i alguns altres, directament en el combat (Rossell, Serignan, Ferraciérés-Monbrun, Quiñones, Herrera)^{lviii}. Els escenaris successius per on es "passejà" la batalla, van abastar bona part dels termes municipals de Tarragona, Constantí, Altafulla i el Catllar. Durant la lluita van intervenir totes les armes, des de la infanteria, passant per la cavalleria i l'artilleria, fins a les forces navalls, ja que l'almirall Sourdis va disposar quatre galeres a la rada tamaritenca que anaven bombardejant (per bé que sense efectes considerables) les anades i vingudes dels hispànics.

Les xifres de les baixes parlen per sí soles si realment s'apropaven al miler, sense comptar els centenars de cavalcadures que els hispànics van perdre. El resultat més directa d'aquella acció va ser la prohibició publicada poc després pel Connestable de sortir més a ferratjar. No hi ha dubte que els hispànics estaven escarmentats, ni tampoc que amb aquella decisió condemnaven a la cavalleria, que incapàs de subsistir aniria minvant progressivament i lenta fins a reduir-se a tres centenars escassos de cavalls.

És en aquest sentit que l'acció de Tamarit va significar un punt d'inflexió importantíssim en el desenvolupament del setge de Tarragona, ja que va anular l'arma més important dels hispànics. Va representar un "abans", en el que els defensors podien operar oferint una resistència activa a la *terra de ningú*, i un "després", en el que ja no van fer pràcticament altre cosa que romandre tancats dins la ciutat esperant el socor per mar. De no haver arribat aquest socor a temps obligant la ciutat a capitular, l'acció de Tamarit s'hauria revelat com el combat més decisiu i l'antecedent més immediat d'aquella rendició.

La fortuna, però, va somriure els hispànics, que juntament amb la tossuderia de les seves principals autoritats, entestades en una resistència a ultrança, va donar els seus fruits a 20 d'agost de 1641, en què arribava la flota del duc de Maqueda, trencava el bloqueig i socorria la ciutat. Pocs dies després, La Mothe assumia la impossibilitat de prendre Tarragona i aixecava l'exèrcit retirant-lo prudentment a la muntanya. S'iniciava així una nova fase d'aquella guerra fratricida que duraria encara divuit anys més.

MANEL GÜELL
Llicenciat en Història

ⁱ MHE, XXIII, peça núm. 620, p. 98 i BNM, Ms. 2.372, f. 133. Aquesta última font es basa en l'epistolari d'un alt comandament que no hem pogut identificar. L'extracte de la carta on explicava el succés era de data 12 de juny.

ⁱⁱ “entre lo Callar y Tamarit...” pensaven els diputats. Diputats del General *al* mariscal La Mothe Houdancourt, Barcelona-Constantí, 13-06-1641. MHE, XXIII, peça núm. 621, p. 99; “a las parts de Tamarit, y Callar” (*Relacio verdadera de las facciones, y gestos, que han fet los cavallers catalans, y francesos, y gent de guerra en lo exercit ques te en lo Camp contra lo enemich Castellà; acerca de la victoria que permetè Deu se tingues en dit Camp, als 10. del present mes de Juny contra dits sacrilegos Castellans*. Barcelona: Gabriel Nogués, 1641, f. 2); “entre lo Callar y Tamarit” (*Copia de dos cartas la una embiada per lo molt illust. S. Francecsch de Tamarit, Deputat Militar y General del exercit del Principat...* Barcelona: Jaume Mathevat, 1641, f. 3); etc. Consultem sempre la versió publicada en facsímil a ETTINGHAUSEN, HENRI. *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. Barcelona: Curial, 1993 [ETTINGHAUSEN, núm.], núms. 23 i 25, p. 217-222 i 227-232. Altres sengles còpies a la Biblioteca de Catalunya, secció de Reserva, Fullets Bonsos [= BC, F.Bons.], núms. 6.063 i 98.

ⁱⁱⁱ Phillip de La Mothe Houdancourt (1605-1657), duc de Fayel i comte de La Mothe, era el mariscal francès a càrrec del qual estaven totes les forces militars del Principat de Catalunya. Amb una vintena d'anys d'experiència militar a les esques, havia lluitat a les guerres contra els huguenots –Montpeller, La Rochelle, Montauban-, i després a Flandes, Alemanya, Borgonya i finalment a Itàlia, sota el comandament de mariscals com Turenna o el comte d'Harcourt. Designat per París per dirigir la guerra de Catalunya, La Mothe va ser nomenat mestre de camp general de l'exèrcit francès a Catalunya, amb plena jurisdicció i suprema autoritat sobre tots els oficials del país, el 14 de febrer de 1641. SANABRE, JOSEP. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956, p. 146 n.4 i 147-148; ALIER, ROGER. “Philippe de La Mothe Houdancourt”. *GEC*, IX, 1976, p. 57-58; GÜELL, MANEL. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona, 2001 (inèdit), f. 18-19.

^{iv} Ja vam tocar el tema a M. GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 90-92.

^v La campanya militar de 1640 duta a terme per Los Vélez està detallada a: FLORENSA I SOLER, NÚRIA; GÜELL, MANEL. ‘Pro Deo, pro regi, et pro patria’. *La revolució i la campanya militar de Catalunya de 1640 a les terres de Tarragona*. Tarragona-Barcelona, 2001 (en premsa).

^{vi} Frederic Colona, connestable de Nàpols, príncep de Botero i duc consort de Tagliacotzo i de Palliano, estava casat amb Margarida d'Àustria Branciforte, néta de Joan d'Àustria, i abans de ser designat per virrei de Catalunya, ho era de València, des d'on prestà bons serveis a la Monarquia. La seva experiència en la carrera de les armes era nula, però tenia un gran sentit de la disciplina i una abnegada fidelitat a la causa hispànica, elements que, juntament amb la seva peculiar tossuderia siciliana, van fer aguantar els hispànics en el setge fins a ser socorreguts. Colona moria poc després d'alliberada la ciutat, el 26 de setembre de 1641. MELO, FRANCISCO MANUEL DE – TIÓ, JAUME. *Historia de los movimientos de separación y guerra de Cataluña en tiempos de Felipe IV...* Cadis: edició facsímil de l'edició de Barcelona de 1842, Universitat, 1990, p. 248 i 259; REAL, JERONI DE. *Crònica*, dins de: BUSQUETS DALMAU, JOAN. *La Catalunya del barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. II. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994 (Biblioteca Abat Oliba, 140), p. 140-141 n.270; M. GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 37 i 153.

^{vii} “Diario del ejército español en las comarcas de Tarragona”, *Memorial Histórico Español*. Madrid: Manuel Tello, 1888-1893, volum XXIII, apèndix VII, peça núm. 811, p. 380-547 [= *Diario...*], p. 446. Les sortides per ferratjar van efectuar-se els dies: 17, 21, 23, 24, 26, 28 i 31 de maig, i 2, 4, 7, 8 i 9 de juny.

---

^{viii} Henri d'Escoblean de Sourdis, arquebisbe de Burdeus i, a l'ensem, el millor almirall de Lluís XIII. Havia estat lluitant als principals front bèl·lics des de l'esclat de la guerra amb la Corona hispànica, trobant-se a Leucata (1637) i a Hondarríbia (1638). Destinat a la Mediterrània amb part de la flota, la seva comesa essencial era la de donar suport a l'exèrcit terrestre que operava a Catalunya. L'almirall Sourdis era l'homòleg de La Mothe a la mar, l'autoritat suprema de l'armada naval. Va participar en la presa de Salou, dels Alfacs i de Constantí, però no pogué evitar que una flota hispànica més poderosa acabés trencant l'estricta bloqueig que mantenia sobre Tarragona obligant-lo a fugir al Rosselló. VASSAL-REIG, CHARLES. *La guerre en Roussillon sous Louis XIII (1635-1639)*. París: Editions Occitania, 1934, p. 29, 57, 60, 61, 64-65; *Cartas de algunos padres de la compañía de Jesus sobre los sucesos de la monarquía entre los años de 1634 y 1648*, dins: *Memorial Histórico Español*, v. XIII-XIX. Madrid: Imprenta Nacional, 1861-1866, vol. XV, p. 63, 188 i vol. XVI, p. 53; J.SANABRE. *La acción de Francia en Cataluña...*, p. 145, 151-152; M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 20-21.

^{ix} *Diario...*, p. 462 i 463. "*La caballería se adelantó demasiado, con que fue descubierta y se desvaneció el intento. Alo sentido tiernamente el Condestable, y no me admiro, pues son ya tres ocasiones con esta las que le han malogrado...*".

^x Álvaro Suárez de Quiñones, era el general de tota la cavalleria hispànica a Tarragona. Havia estat tinent de mestre de camp general de la cavalleria a Itàlia, participant a la batalla de Tornavento (1636); més tard detentà el mateix càrrec a la campanya per la recuperació de la fortalesa de Salses (1639). L'any següent s'incorporà a l'exèrcit del marquès de Los Vélez, compartint el comandament suprem de la cavalleria amb el duc de San Jorge, amb la mort del qual a Montjuïc (26 de gener de 1641) tornà a assumir sol el govern de la cavalleria. *Cartas de algunos padres...*, I, p. 473; ROVIRA I VIRGILI, ANTONI. *Historia de Catalunya*. Bilbao: Gran Enciclopedia Vasca, 1979, VIII, p. 155; F.M.MELO. *Historia...*, p. 115, 144 i 232; M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 41.

^{xi} *Diario...*, p. 458.

^{xii} *Diario...*, p. 461.

^{xiii} *Diario...*, p. 463.

^{xiv} Aquell 9 de juny, els hispànics havien organitzat una altra sortida pel sud, contra la Torre d'Ambrosio Grosso, on de dia els francesos instal·laven petites bateries mòbils que tornaven a emportar-se de nit. Els hispànics van topar amb la guarnició d'aquesta torre quan es trobava montada i preparada per sortir a ajuntar-se amb el gruix de l'exèrcit. Els soldats francesos que llavors van caure presoners van confessar que "*entendian era para salir á recibir la gente que habia ido á romper nuestro comboy*". *Diario...*, p. 434.

^{xv} Exposem els fets a partir del *Diario...*, p. 464-468; BNM, Ms., 2.372, f. 141-142v. i id., f. 120, MHE, XXIII, peça núm. 615, p. 90-93; peça núm. 620, p. 98. Anem intercalant dades extretes de fonts catalanes, per tal de mostrar més clarament el contrast informatiu que ambdós bàndols donaven dels mateixos fets.

^{xvi} Aquest mariscal de camp, esdevingué el primer lloctinent i la ma dreta de La Mothe. Havia entrat amb les primeres tropes franceses en ajut dels catalans el 1640, essent nomenat membre del Consell de Guerra. Prengué part a la batalla de Montjuïc, destacant-se en la valerosa defensa d'aquesta fortalesa barcelonina. Destinat al coll de Balaguer i després al setge de Tarragona, Serignan fou qui dugué a terme la presa de Constantí. Passat ja el setge, La Mothe li deixaria la direcció militar al Camp de Tarragona mentre ell es traslladava al front de ponent. Serignan moria el gener de 1642, a la batalla de Paret Delgada. F.M.MELO. *Historia...*, p. 104, 159 i 221;

J.SANABRE. *La acción de Francia en Cataluña...*, p. 156 i 194; M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, p. 19-20; GÜELL, MANEL. *Valls durant els primers anys de la guerra dels Segadors*. Treball premiat a la XIIIa. Edició del Rodón-Girón de Valls, 2000 (en premsa), f. 27.

^{xvii} *Relació verdadera de las facciones...; Relacio verdadera de la senyalada vitoria que nostre Senyor es estat servit donar a las armas del Christianissim Rey de França Senyor nostre, en deu del corrent dels enemichs, y presa los han feta axi de gent com de bestiar, ab la nomina dels morts, presos, y personas se senyalaren en la jornada*. Barcelona: Jaume Matevat, 1641, f. 2 [ETTINGHAUSEN, núm. 26, p. 233-240]. La primera relació parla d'una força de txoc de 3.000 infants i 600 cavalls, i en una altre banda, de nou batallons de cavalleria, però la segona, més detallada en general, la redueix a 500 mosqueters i dos regiments de cavalleria (el de Bussach i el de Daubaye).

^{xviii} La xifra varia segons la font. En una altra apareixen 400 infants i 500 cavalls. MHE, XXIII, peça núm. 620, p. 98.

^{xix} El capità de cavalls Francesc Borrell havia participat a l'acció de Martorell i lluità igualment al pla de Valldonzella, on la cavalleria francocatalana va aturar la hispànica durant la batalla de Montjuïc. El maig de 1641 era nomenat capità de cavalls coracers del Batalló català i destinat al setge de Tarragona. Goday era un fosc dirigent dels segadors revolucionaris durant les alteracions de 1640, que aixecà per compta pròpia una força de 120 homes, els seus "almogàvers", que posà a disposició de la Diputació. F.M.MELO. *Historia...*, p. 210; J.REAL. *Crònica...*, p. 157; N.FLORENSA; M.GÜELL. 'Pro Deo...', f. 41, n.105 i 268; M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 28.

^{xx} *Relacio verdadera de las facciones...*, f. 3; *Relacio verdadera de la senyalada vitoria...*, f. 3.

^{xxi} López era un dels capitans de cavalls més valuosos de l'exèrcit hispànic, i com a tal, sovint, comandava la tropa de txoc en missions arriscades. El 8 de març de 1641 va rebutjar 400 miquelets que s'apropaven a Valls; a finals d'abril, la seva companyia juntament amb la de Muci Espatàfora van ser les encarregades de cobrir la retirada dels hispànics de Valls, mantenint a ratlla els primers batallons de cavalls francesos que eren a les envistes. En la batalla que ens ocupa es distingirà "*se gobernó como soldado...*". Però la fortuna no li podrà ser sempre propícia, i el 3 d'agost seria greument ferit en una sortida, quan al front de poc més de 60 cavalls sortí a l'encontre de 150 oponents francesos en un autèntic combat cos a cos d'on "*salió herido de dos estocadas y un carabinazo en un muslo. Está muy de peligro, y será gran pérdida si muere, porque sin hacer agravio a los demás, es de los capitanes de cavallos de más importancia que tiene el ejército...*". *Diario...*, p. 389, 415, i 499; BNM, Ms. 2.372, f. 141.

^{xxii} Rodrigo de Herrera y Céspedes, cavaller de Santiago, era el comissari general de la cavalleria de les Ordes Militars, càrrec que el situava, sino a la mateixa alçada, immediatament per sota del general Quiñones. Herrera portava a Catalunya des de 1631, i destinat al Rosselló estava acusat de mantenir comerç amb l'enemic francès, i també d'atorgar total impunitat a les tropes que abusaven de la població civil (1637). Es distingí en l'acció de Canet, durant la campanya de Salses (1639); i en la de 1640 (amb el marquès de Los Vélez), davant de Cambrils actuà amb una contundència i ferocitat tal contra els milicians defensors que no cesà fins que no van quedar estesos centenars de cadàvers catalans. Durant el setge de Tarragona, interviné en l'acció de la Pineda (5 de maig) i en diverses sortides importants (25 de maig, 9 de juny, etc.). Herrera seria el personatge que més brillantment es va distingir durant la batalla de Tamarit "*reconocen todos, merece el primer lugar en la bizzarria [...] pues juzgan imposible el haber escapado habiendo llovido inmensidad de balas sobre él*" (testimoni inequívoc del sentiment que despertava entre els catalans). Herrera moria l'octubre de l'any següent (1642) a la batalla de Torres de Segre. BNM, Ms., 2.371, f. 158; *Diario...*, p. 402, 423, 435, 452 i 466-467; J.REAL.

Crònica..., p. 186; M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 43-44. Sobre la salvatjada davant de Cambrils, vegeu: N.FLORENSA; M.GÜELL. 'Pro Deo...', f. 153, 208-209.

^{xxiii} El marquès Geri de la Rena era un militar alsacià que servia Felip IV des de 1603. Havia participat a la campanya de Leucata (1637), i com a governador de Perpinyà va ser el màxim responsable del bombardeig indiscriminat que va patir la vila per no voler allotjar l'exèrcit reial. Arrestat pel virrei duc de Cardona, va ser alliberat poc després i s'incorporà a l'exèrcit del marquès de Los Vélez, també com a governador de l'artilleria. La seva veterania devia pesar més que cap altre cosa (era un militar molt poc complidor) perquè el Connestable de Nàpols el nomenés mestre de camp general (la màxima autoritat militar) quan el marquès de Torrecuso es va retirar del servei. L'itàlic passava una depressió per haver perdut el fill i hereu, Carlo Maria de Caracciolo, duc de Sant Jorge, a la batalla de Montjuïc (gener de 1641), i no hi tornaria fins acabat el setge. Amb tot, en els moments més crítics va oferir el seu ajut i experiència servint amb tanta eficàcia que va ser felicitat pel comte-duc d'Olivares i pel rei. Resulta curiós saber que La Rena s'estrenava en el càrrec precisament amb aquesta batalla. M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 40, 82-83.

^{xxiv} Laínez s'havia distingit durant la campanya de Salses en el combat de Canet (26 de juy de 1639), i també durant aquell setge, ja que el 27 d'abril, prop de Torredembarra, queia sobre un escamot de miquelets que havien robades 40 mules de l'artilleria hispànica, en matava més d'una vintena i feia tres presoners. AGS, *Guerra y Marina*, llig. 1355; *Diario...*, p. 412.

^{xxv} Era fill del duc d'Alcalà i detentava el comandament del millor terç de Felip IV, l'el·litista terç del Comte-duc, o de les Guàrdies velles de Castella. És per això que va intervenir directament i en primera línia a les principals accions de la campanya de 1640 (coll de Balaguer, Cambrils, Montjuïc, etc.). Malgrat la seva retirada de Valls, l'abril de 1641, el seu paper a la batalla de Tamarit, va ser un dels més elogiats, juntament amb Herrera i Laínez. M.GÜELL. 'Pro Deo...', f. 154-155; M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 44.

^{xxvi} Pellicer era capità de cavalls de les Ordes Militars, i assistia Herrera. Comandat una companyia de dragons, i allotjava a Mont-roig, i després a Riudoms, abans de tancar-se assetjat a Tarragona. Fou un altre dels oficials hispànics que es va distingir a la batalla de Tamarit. Més tard, durant l'acció del primer socor naval de Tarragona es jugà la vida desviant vaixells incendiats i abordant una galera plena de pólvora que cremava per apagar-hi el foc. Tornà a distingir-se a la batalla de Paret Delgada (gener de 1642). RIBA I MESTRES, FRANCESC. *Història de Mont-roig del Camp*. Reus: Centre d'Estudis Comarcals Josep Iglésies, 1991, p. 173; *Diario...*, f. 406; BNM, ms., 2.372, f. 144 i 144v.; BNM, ms., 2.374, f. 56v.-57 i 223.

^{xxvii} La versió dels francesos va ser, és clar, ben diferent. La Mothe envià contra el terç del Comte-duc i els cavalls dels croats castellans [de les Ordes Militars] que asseguraven la retirada dels seus, a part del regiment d'Aubaye comandat per Ms. Rimbart i pel baró de Vigné amb el suport d'alguns esquadrans de cavalls. L'atac d'aquests va trencar la formació dels croats, fent una munió de morts i presoners i rebutjant-los fins a l'abric de llurs trinxeres, prop ja de la ciutat. *Relacio verdadera de la senyalada vitoria...*, f. 5.

^{xxviii} Francesc de Tamarit de Rifà (1600-1653), castlà de Montclar, membre del Consell de Cent barceloní, era el diputat militar d'aquell trienni, i assistia al setge en qualitat de generalíssim de l'exèrcit català, com La Mothe ho era del francès. Els cavallers que l'assistien no tenien comandament directe sobre soldats, però que el podien tenir a una ordre del diputat. Ajudaven a aquest amb consells, animant els soldats, proporcionant-los municions, etc., i sovint podien assumir una determinada missió que els encomanés Tamarit. Entre aquests cavallers es cita a les relacions a: Diego Vergòs, Ramon Vilalba, Francesc de Corbera, Baltasar Cárcer, Josep Sorribes, Miquel Sans, Carles Calders, etc. *Relació verdadera de las faccions...*, f. 5; *Carta*

---

enviada per lo senyor conseller ters, a la ciutat de Barcelona y al Savi Consell de Cent. Barcelona: Gabriel Nogués, 1641, f. 2-3 [ETTINGHAUSEN, 24, 223-226]

^{xxix} *Relacio verdadera de las facciones...*, f. 2; *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*, f. 2. Un organigrama-resum de l'exèrcit català el vam exposar a M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 15-18. N'hi ha una relació bastant completa a *Copia de dos cartas la una embiada per lo molt illust. S. Francecsch de Tamarit Deputat Militar y General del exercit del Principat, y altra del molt Illustre Senyor Pere Ioan Rossell Conceller Ters, y Coronell de la Ciutat de Barcelona, ab las quals donen avis de la señalada victoria que han alcançada dels enemichs, va juntament la llista dels Cavallers, assisteixen en dita Campaña*. Barcelona: Jaume Mathevat, 1641, f. 5-6 [ETTINGHAUSEN, 25, p. 231-232]. Aquesta última font reproduïx sengles missives del diputat Tamarit i del conseller ters Rossell, essent aquesta segona la mateixa que va ser igualment estampada, paraula per paraula, a la *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*

^{xxx} *Relacio verdadera de las facciones...*, f. 3. Sens dubte, el Mas de la Creu, molt a prop dels fets bèl·lics (a vista de l'actual autopista), que conté una imponent torre de guaita de construcció moderna. Alguna font esmenta que es trobava “*en aquesta part de Constantí...*” (*Copia de dos cartas...*, f. 5), cosa que, sense voler dir que s'hi trobés al costat o a prop, indica que queia dins de la seva zona immediata.

^{xxxi} Era, probablement, el tinent de la guàrdia personal de La Mothe, i un dels francesos que més es van distingir en la batalla, en el decurs de la qual li van ferir el cavall. *Gazette...*, 1641, núm. 65, f. 335; núm. 77, f. 395; núm. 81, f. 420.

^{xxxii} *Relacio verdadera de la senyalada vitoria...*, f. 4.

^{xxxiii} Amb vocació resistent, l'advocat ordinari del Consell de Cent Pere-Joan Rossell ja ens apareix el 1635 empresonat a les càrcers reials, juntament amb una sèrie de mercaders (Boquet, Matalí, Pí) que més tard també es distingirien en els fets revolucionaris, fent d'ambaixadors o comprant armes a França. Insaculat conseller terç de Barcelona el novembre de 1640, assumí el comandament del terç de Santa Eulàlia, per bé que no aconseguí retenir Tarragona. Durant el setge de Tarragona, prengué part en la presa de Constantí, i era el segon al comandament suprem de l'exèrcit català. M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 23-24.

^{xxxiv} Josep d'Ardena-Darnius de Sabastida (1611-1677), senyor de Darius, les Illes, Torre de Picalquers, Bosquerós i la Vajol, havia pres part en la campanya de Salses (1639). L'any següent es posà a disposició de la Diputació al front d'una de les poques companyies de cavalls catalanes, assumint funcions de policia, fins a la batalla de Montjuïc on lluità a les ordres de Serignan. En el setge de Tarragona era la màxima autoritat de la cavalleria catalana, i el 1642 rebria el nomenament de mestre de camp general de la cavalleria. Es distingí en la batalla de Sant Celoni (1642) i durant el llarg setge de Barcelona, on aconseguí creuar les línies enemigues i entrar-hi bastiment (1651). Morí en un combat aïllat durant la revolta “dels Angelets”, en la que s'havia posicionat contra França. B.RUBI. *Les Corts...*, p. 135 i 161; F.M.MELO. *Historia...*, p. 226, 284-285, 287, 333 i 337; ALBERTÍ. *Diccionari Biogràfic*. Barcelona: Albertí Editor, 1961, III, p. 56; N.FLORENSA; M.GÜELL. ‘Pro Deo...', f. 102-103.

^{xxxv} Josep-Galceran de Pinòs de Perapertusa, senyor de Santa Maria de Barberà i castlà d'Arraona, inicià la seva carrera militar igual que Ardena, com a capità d'una companyia de cavalls catalana exercint funcions de policia al servei de la Diputació. Intervingué en la defensa d'Illa i en la batalla de Montjuïc. Després del setge de Tarragona, s'hauria d'exilar a Gènova per desavinences amb les autoritats franceses (1643), tornant a Catalunya per intervenir molt directament durant el setge final de Barcelona. Capitulada la capital, entrà al servei de Felip IV per tal de recuperar el territori català en poder dels francesos, serà governador de Vic i general d'artilleria (1653), i el 1657 mestre de camp del terç de Barcelona. ALBERTÍ. *Diccionari*

Biogràfic..., III, p. 520; *GEC*, XI, 1980, p. 606; B.RUBÍ. *Les Corts...*, p. 126, 303 i 304; N.FLORENSA; M.GÜELL. 'Pro Deo...', f. 103-104.

^{xxxvi} Manuel de Sentmenat de Vilanova, baró de Dos rius i senyor de Canyamars, i fra Enric Joan, cavaller de Sant Joan, eren altres dels joves intrèpids de la noblesa catalana que el 1640 es posaren a disposició de la Diputació com a capitans de cavalls, mentre que Caramany ho era d'una de les companyies de milicians de Girona. Sentmenat va ser enviat al front de Lleida, sota les ordres de Saint Pol i Joan va ser destinat amb Tamarit i Pinòs al front del Rosselló, però tots van tenir temps d'intervenir a la batalla de Montjuïc. Durant el setge de Tarragona Joan i Caramany van ser nomenats capitans de cavalls coracers, distingint-se el segon en l'acció de la Pineda (5 de maig); Sentmenat va morir l'any següent, el 1642. B.RUBÍ. *Les Corts...*, p. 152 i 173; F.M.MELO. *Historia...*, p. 202, 226, 264 i 281; J.REAL. *Crònica...*, p. 157; N.FLORENSA; M.GÜELL. 'Pro Deo...', f. 104; M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 26, 28-29.

^{xxxvii} Francesc de Mostaròs, llavors alferis, seguiria la carrera militar fins a arribar a mestre de camp el 1648 quan participà en la presa de Tortosa. Morí el 13 de maig de 1652, en el setge final de Barcelona, quan detentava el càrrec de governador de Montjuïc, d'un tret rebut quan intentava assaltar un dels fortins en mans de l'enemic, "*por valiente le querian, como le honraban por caballero...*". MOSTARÒS, FRANCESCH. *Copia de una carta escrita per lo mestre de Camp [...] a un cavaller [...] donant-li avis de tot lo que ha passat en la pressa de la ciutat, y castell de Tortosa (14 juliol 1648)*. Barcelona: Vda. Mathevat, 1648. [BC, F. Bons. 5.644]; F.M.MELO [-TIÓ, JAUME]. *Historia...*, p. 336.

^{xxxviii} *Relacio verdadera de las faccions...*, f. 3.

^{xxxix} Francesc de Tamarit, diputat militar a Josep Soler, diputat eclesiàstic, Constantí-Barcelona, 18-06-1641. MHE, XIII, peça núm. 619, p. 96; *Relacio verdadera de las faccions...*, f. 5. El jove Jaume d'Erill d'Erill, era fill del baró de Castellnou i de la baronessa d'Albi, i juntament amb el seu germà Pere havien assistit a la campanya de Salses el 1639. A finals de novembre de 1640 informaven el comte de Savallà de l'apropament de l'exèrcit de Los Vélez. A Tarragona Jaume era sergent major del terç de Margarit i Pere, capità. En la mateixa carta que hem citat al començar aquesta nota, Tamarit comunicava al diputat eclesiàstic que l'Erill havia lluitat molt valerosament aquell dia. Pere d'Erill va morir el 1644, però al seu germà Jaume el trobem d'ajudant de mestre de camp el juny de 1642 (defensant el Vendrell fins a ser fet presoner), i com a mestre de camp el 1644, quan era mobilitzat per anar al front de Lleida. N.FLORENSA; M.GÜELL. 'Pro Deo...', f. 289; MHE, XXIII, peça núm. 619, p. 96; J.REAL. *Crònica...*, p. 215; M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 28.

^{xl} *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*, f. 3; *Copia de dos cartas...*, f. 4; *Relacio verdadera de la senyalada vitoria...*, f. 6. Panegírics a banda, sembla dubtós que al final desallotjessin el pujol de la Creu (*Gazette...*, 1641, núm. 77, f. 395) i que no s'hi emparessin simplement per que els hispànics cedíssin la posició al tocar a retirada general...

^{xli} *Relacio verdadera de las faccions...*, f. 6.

^{xlii} *Copia de dos cartas...*, f. 4.

^{xliii} *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*, f. 4.

^{xliv} *Copia de dos cartas...; Carta enviada per lo senyor conseller ters...*

^{xlv} Francesc de Tamarit, diputat militar a Josep Soler, diputat eclesiàstic, Constantí-Barcelona, 18-06-1641. MHE, XXIII, peça núm. 619, p. 95. Aquesta segona missiva, afegia detalls i

---

acabava d'anomenar intervencions omeses, i ens ha servit considerablement per completar el relat dels fets.

^{xlvi} MHE, XXIII, peça núm. 620, p. 98. En canvi una versió catalana, la del diputat Francesc de Tamarit, assegurava que el militar havia mort “*d’una mosquetada a la boca...*”. Francesc de Tamarit, diputat militar a Josep Soler, diputat eclesiàstic, Constantí-Barcelona, 18-06-1641. MHE, XIII, peça núm. 619, p. 96.

^{xlvii} *Diario...*, p. 466-467. No va ser la última vegada que els hispànics tindran la il·lusió de malferir La Mothe. Durant la batalla de Paret Delgada, tornarien a afirmar el mateix, dient que era enllitat per causa d’una pedrada a la cama, malgrat que els francesos asseguraven que l’únic que retenia al mariscal al llit era un costipat, i que l’únic que havia rebut una pedrada a la pota era el criat d’un oficial. M.GÜELL. *Valls...*, f. 27-28.

^{xlviii} MHE, XXIII, peça núm. 621, p. 99; J.SANABRE. *La acción de Francia en Cataluña...*, p. 157.

^{xlix} BNM, Ms. 2.372, f. 121.

¹ Una altra font assenyala més de 300 morts (entre els quals molts oficials i el marquès del Casar, Pedro de Góngora) i altres tants presoners (destacant-ne un capità del terç del Comte-duc i diversos tinents). *Relacio verdadera de la senyalada victoria...*, f. 5. Cal advertir, tanmateix, que la mateixa font comptava entre els presoners més importants al prevost de l’exèrcit filipista, i sabem que aquest no existia, o millor dit, absent de Tarragona romanica a Vinaròs. M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 36.

^{li} Francesc de Tamarit, diputat militar a Josep Soler, diputat eclesiàstic, Constantí-Barcelona, 18-06-1641. MHE, XXIII, peça núm. 619, p. 96; *Copia de dos cartas...*, f. 4 (“*que de 4. compañías de Cavalleria, no han escapat sino de la una 6. soldados, y de laltra dos, molts de nafrats, y presos, en los quals 3. Capitans de Infanteria, lo hu del regiment del Compte Duch...*”).

^{lii} *Relacio verdadera de las faccions...*, f. 3.

^{liii} M.GÜELL. *El setge de Tarragona de 1641...*, f. 117-118.

^{liv} *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*, f. 4; Francesc de Tamarit, diputat militar a Josep Soler, diputat eclesiàstic, Constantí-Barcelona, 18-06-1641. MHE, XXIII, peça núm. 619, p. 96; *Copia de dos cartas...*, f. 4.

^{lv} *Relacio verdadera de las faccions...*, f. 6. El conseller terç Rossell, només savia, al final del dia, de tres ferits. A més dels dos oficials esmentats, un soldat de cavalleria de la companyia de Josep de Caramany al qual una bala de mosquet “*li ha romput los caxalls, y li ha romasa ab los altres caxalls la bala, diuen que no murirà*”. *Carta enviada per lo senyor conseller ters...*, f. 4.

^{lvi} *Relacio verdadera de la senyalada victoria...*, f. 5-6. Ferits quedaven el senyor de Beaufort, capità del regiment de cavalls d’Escumbert, per una estocada al braç, el seu lloctinent, el senyor de Botiera, ajudant de camp, lleument tocat al braç d’una mosquetada, el de Pierri també tocat d’una mosquetada a la cuixa i Ms. Carriera, lloctinent del regiment del Llenguadoc, “*que feren tot lo que podien fer homes de valor*”.

^{lvii} *Diario...*, p. 467.

---

^{lviii} Amb tot, s'endevina llegint entre línees, que el pes i el mèrit de les principals accions van recaure en els oficials immediatament inferiors. Homes com els capitans Borrell i Goday, el sergent major Jaume d'Erill, el brau Francesc de Mostaròs o Antoni Meca, per banda catalana, i els capitans Cristobal López, Blas Juanini, Pedro Laínez o Antonio Pellicer, per banda hispànica, per esmentar-ne només alguns, devien ser els veritables protagonistes aquell dia, i segurament als qui realment es va deure tot. Vagi aquí el nostre reconeixement al seu esforç, ja que en el seu dia no van tenir el que mereixien.